

De weg waarover wij straks naar het Burgemeester Visserpark gaan werd op 30 september 1942 in omgekeerde richting afgelegd door 40 mensen die die dag van huis waren opgehaald.

Die woensdag belden politieagenten en Duitse soldaten aan bij verschillende adressen en begeleidden de mensen als misdadigers naar het IJsbaanterrein hier verderop.

Alleen omdat ze Joods waren.

Ook Alphense politieagenten waren daarbij.

Er was die ochtend geen werkoverleg op het politiebureau, omdat men daar geen tijd voor had.

Rond het middaguur was iedereen op het IJsbaanterrein verzameld, at daar de meegebrachte boterhammen op en werd aan het eind van de middag, bewaakt door leden van de Grüne Polizei, naar het station geleid.

'Het enige wat je hoorde, was het geschuifel van de voeten,' vertelde een vrouw die als meisje op het trottoir voor haar huis stond te kijken naar wat er allemaal gebeurde.

Ze brachten de nacht door in Amsterdam en werden de volgende dag per trein naar Westerbork gebracht.

Ook hier konden ze maar één nacht blijven.

Op vrijdag 2 oktober gingen de meesten op transport naar Auschwitz.

Het kamp was overvol en er waren soms meerdere transporten per week.

Van de groep die op 30 september werd opgehaald zouden slechts twee mensen het einde van de oorlog halen.

Amely Weinberg - Cohen, haar man Siegfried en hun zoontje Freddie - Joodse vluchtelingen uit Duitsland - waren er op die beruchte dag ook bij.

Siegfried, 36 jaar oud, kreeg op het IJsbaanterrein een hartaanval en werd naar het ziekenhuis in Leiden gebracht.

Om mensen niet ongerust te maken gebruikten de Duitsers allerlei listen en leugens om hun geplande politiek van massamoord uit te kunnen voeren.

Een van die leugens was de belofte dat gezinnen niet uit elkaar zouden worden gehaald.

Daarom mochten Amely Weinberg en haar zoontje in Westerbork wachten tot hun vader weer beter was en zich bij hen kon voegen.

Amely had in Westerbork intussen een baantje als vertaalster gekregen en had zich daarmee onmisbaar gemaakt.

Toen Siegfried hersteld was en met zijn gezin herenigd was in Westerbork werden de drie naar Bergen Belsen gestuurd en niet naar de vernietigingskampen.

Siegfried stierf kort na de bevrijding als gevolg van vlektyfus; zijn vrouw en zoontje overleefden de oorlog en kwamen terug naar Alphen aan den Rijn.

In augustus 1942 - een maand eerder - hadden zeven andere Joodse Alphenaren een oproep gekregen om zich in Amsterdam te melden: David Cassier, zijn vrouw en twee zoontjes uit de Vorselenburgstraat, Rika en haar broer Hartog de Leeuw van de Gouwsluisseweg en Irene Wolfstein.

Jos Werneke voor wie Rika de Leeuw werkte bood haar een onderduikadres aan.

Maar dat vond ze levensgevaarlijk.

Als zij niet ging zouden ze haar bejaarde ouders ophalen.

Irene Wolfstein kwam na een paar dagen terug in Alphen.

Zij was 19 jaar, tandartsassistente en de enige dochter van Duitse vluchtelingen.

Ze was kennelijk in Amsterdam door de Duitsers teruggestuurd.

Misschien omdat ze blond was en blauwe ogen had.

Wellicht was er een Duitse soldaat die in Irene zijn eigen dochter terugzag.

De andere zes weggevoerden waren al vermoord, toen hun familieleden in Alphen op 30 september werden opgehaald.

Irene moest zich in april 1943 met haar ouders alsnog in Kamp Vught melden.

Als enige van alle Joodse Alphenaren overleefde zij Auschwitz.

In totaal werden 55 Alphense Joden vermoord.

U ziet hun namen hier achter mij op het monument.

Had men dan echt geen idee wat men te wachten stond, als men op transport ging?

Het eerste transport naar Auschwitz vertrok vanuit Westerbork op 15 juli 1942.

In Polen was men een paar maanden eerder begonnen met de uitroeiing van

de Poolse Joden in de vijf kampen die men speciaal voor dit doel gebouwd had: Treblinka, Belzec, Sobibor, Majdanek en Auschwitz.

Een jaar eerder was Duitsland de Sovjet-Unie binnengevallen en sinds die 22e juni 1941 waren er al honderdduizenden Joden in Oost-Polen, Oekraïne, Wit-Rusland en de Baltische staten in kuilen net buiten hun woonplaats door Einsatzgruppen en inheemse collaborateurs vermoord.

Toen de Alphen Joden werden opgehaald, vonden er in Warschau in het ghetto waar een half miljoen Joden huisden tussen juli en oktober 1942 elke dag razzia's plaats en reed er elke dag een goederentrein met duizenden opgepakte Joden naar Treblinka.

In Nederland bleef men verstoken van dit nieuws.

De Duitsers zorgden er wel voor dat de moord op de Europese Joden 'geheime Reichssache' bleef.

In Nederland druppelden wel eens geruchten door over moordpartijen in het oosten, maar die werden aanvankelijk afgedaan als paniekzaaij.

In de Eerste Wereldoorlog werden de Duitsers immers ook van allerlei gruwelijkheden beschuldigd en daar bleek achteraf ook geen sprake van te zijn geweest.

De Nederlandse Joden waren afgesneden van hun omgeving.

Ze hadden hun telefoon, hun radio, hun fiets en als ze die hadden hun auto moeten inleveren.

Ze mochten nergens meer komen: geen theater, geen bioscoop, geen zwembad, geen parken.

Joden mochten niet verhuizen of reizen en ze mochten alleen nog maar boodschappen doen tussen vier en zes.

Tenslotte moesten ze hun bank- en girotegoeden overschrijven naar de bank Lipmann & Rosenthal en mochten ze niet meer bij niet-Joden over de vloer komen.

En daar kwam op 1 mei 1942 het dragen van de gele ster nog bij.

Men kon geen kant meer uit.

Als Joden betrapt werden op het overtreden van een van de honderden regels die de Duitsers hen hadden opgelegd, dan volgde gevangenneming en transport naar concentratiekamp Mauthausen.

En iedere Jood in Nederland wist inmiddels dat een verblijf in dat kamp het einde was.

Mordhausen werd het kamp ook wel genoemd.

En toen kwamen in juni 1942 de eerste oproepen voor tewerkstelling in Duitsland.

Wat moest men zich daarbij voorstellen?

Men was er in Nederland inmiddels wel aan gewend dat mannen en vrouwen die werkloos waren geworden door het arbeidsbureau naar Duitsland werden doorgestuurd.

Daar was immers werk genoeg.

En je kon wel weigeren, maar dan kreeg je geen uitkering.

Dus van de term 'tewerkstelling in Duitsland' schrok men niet echt.

Maar als het om werk in het buitenland ging, waarom moesten dan die kleine kinderen mee? En waarom die hoogbejaarde mensen en zieken?

Mensen moesten naar Duitsland om te werken; voor de kleintjes zouden er kinderdagverblijven zijn, voor de bejaarden had men in de kampen een zinvolle dagbesteding.

Het enige doel van de leugens was om het hele proces van uitsluiting tot moord vlekkeloos en zonder noemenswaardige problemen te laten verlopen.

En in Alphen?

We weten hoe de familie Van Dien reageerde op deze golf van anti-Joodse maatregelen.

David van Dien woonde in de Stationsstraat en had zijn verzekeringskantoor in de Hoofdstraat.

Zijn moeder woonde bij hem in en hij was hier de vertegenwoordiger van de Joodse Raad.

'Ik hoop maar dat mijn oude moeder voor al die narigheid gespaard blijft', liet hij zich een keer ontvallen.

In gesprekken met familie en vrienden merkte David op dat het allemaal niet lang meer kon duren, omdat Hitler met zijn aanval op de Sovjet-Unie zijn hand had overspeeld.

'Met een half jaar is de oorlog wel over. Dan zijn we nog gewoon hier.'

Van hem is ook de uitspraak: 'Van hard werken is nog nooit iemand doodgegaan.'

David ging al een dag eerder naar Westerbork, waarschijnlijk om kwartier te maken voor zijn mensen uit Alphen.

Zijn moeder stierf op 1 december 1942 in Westerbork en werd in Assen begraven.

Haar zoon en schoondochter gingen twee weken later op transport.

De Duitsers hielden zich aan hun leugens zolang het hen uitkwam.

Het gezin mocht tot het einde bij elkaar blijven.

Ooit had David gekscherend opgemerkt dat de Joden met C en A naar Duitsland gingen.

C en A stond voor de voorzitters van de Joodse Raad in Amsterdam, David Cohen en Abraham Asscher.

De broer van David, Louis die met zijn zoon Niek een manufacturenzaak had in de Van Mandersloostraat liet in augustus 1942 voor zijn zoon en voor hemzelf speciale, oersterke manchester pakken maken en voor zijn twee kleinkinderen hemdje en broekjes van stevig katoen.

En bij zeilmakerij Jaques de Jong in Oude Wetering had hij drie grote stevige leren tassen laten maken.

Het zou zwaar worden, daar was men van overtuigd.

Maar ze waren goed voorbereid.

Louis kreeg in augustus al een oproep om zich in Kamp Amersfoort te melden.

Zijn zoon Niek had voor zijn kinderen Isaïc en Roosje en voor zijn nichtje Roosje Eva bij juwelier Tuyn drie plaatjes laten maken met daarop hun naam, geboortedatum en woonplaats.

Als ze elkaar in het gedrang kwijt zouden raken, konden ze elkaar op deze manier weer makkelijk terug vinden.

Niek had veel vrienden en die drongen er herhaaldelijk bij hem op aan om met zijn gezin onder te duiken.

Hij wuifde al die aanbiedingen weg.

Onderduiken was immers levensgevaarlijk en illegaal.

De angst voor Mauthausen zat er goed in.

De enigen die onderdoken waren een aantal Duits-Joodse vluchtelingen die in Duitsland de haat in de ogen hadden gezien van degenen die hen vervolgden. Zij wisten heel goed waarom ze hun land moesten verlaten en realiseerden zich dat de Duitsers uit waren op hun fysieke vernietiging.

De meeste Nederlandse Joden konden zich - net als de overige Nederlanders trouwens - geen enkele voorstelling maken van het kwaad waartoe mensen in staat zijn en waren van mening dat ze erger konden voorkomen door gewoon mee te werken.

Bij de Alphenaren die zagen hoe hun Joodse burens, vrienden en collega's werden weggevoerd heerste machteloze woede en verdriet.

Aan het onuitsprekelijke durfde niemand te denken.